

FÜLÖP LÁSZLÓ

Panni Török Balázs hagyatéka

Ki is volt az a Török Balázs, aki 1604-ben végrendeletében felsorolja családtagjait, szolgálait, ismerőseit, akikre örökül hagyja minden ingó és ingatlan vagyonát? Egyáltalán ki volt ez a Nyitra megyében élő Török család, akikről sem a genealógiák, sem a történelmi hagyomány semmi biztosat nem tud, csupán apró emlékekből próbálnak következtetni létükre és életükre? Még a nemesi előnevük is bizonytalan. Legtöbb helyen néveri és nemespanni a praedicatum, de néha az izbégi is előfordul. A sok magyarországi és erdélyi Török család közül egyes leírások a nagyemőkei előnevűekkel hozzák kapcsolatba őket.¹ Úgy vélik, hogy annak valamelyik oldalágából sarjadzik ez az ág. Azonban ez a feltevés csupán azon alapul, hogy térben ők éltek hozzájuk legközelebb. Maga a végrendelező úgy írja alá a testamentumát, hogy „Blasius Theöreök de Pan”. A néveri jelző nincs a neve mellett, bár birtokaik vannak e faluban. A Pan pedig előfordul a szövegben Pann alakban is, bár valószínűleg az élőbeszédben akkor röviden ejtették a település nevét.

Az itt felsorolt kérdésekre is próbál jelen írás válaszokat keresni, továbbá ismertetni röviden azokat az öröklött tárgyakat, amelyek bemutatják, érzékeltetik egy akkori nemes mindennapjait, életvitelét, szokásait. Amint a későbbiekben olvasható, nem volt főúri család, azonban kisenemeseknek sem voltak mondhatók, ha a címben megadott családtagjuk külföldi egyetemeken tanult, s a maga korában nagy és értékes könyvtárral rendelkezett. Még képirót, azaz portréfestőt is foglalkoztatott, akinek egy „csonka ujjú” mentét hagyott örökül. Vagy csak Török Balázs volt közöttük, aki a tudományak és nem a harcok mezejének élt? – nem tudhatjuk. Amit megismerhetünk róla és róluk, az mind csupán egy végakarat szövegéből deríthető ki. Ezeket az apró momentumokat igyekszünk megmenteni az utókornak, ugyanis a kihalt családról utódok nem tudnak már adatokkal szolgálni.

Maga a végrendelet, amelyet Galgóc várában lévő házában írt a hagyakozó, 1888-ban az országos levéltárban volt található.² Saját kezűleg írta a három galgóczi prédikátor (magyar, német és „tót”) jelenlétében, zöld gyűrűpecséttel látta el, amelyen latinul az olvasható: Spes Mea Christus, azaz Krisztus az én reménységem. A bevezetése csu-

1 [https://hu.wikipedia.org/wiki/Török_család_\(néveri_és_nemespanni\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Török_család_(néveri_és_nemespanni))

2 Dr. Komáromi András: Pani Teöreök Balázs végrendelete 1604-ből. *Történelmi Tár*. 1888, 571–580. p. Átirat.

pán egy keresztvetés, elmarad a szokásos hosszú vallási elmélkedés, azonnal a tárgyra tér. Sajnos tutorai, pártfogói nevét nem ismerjük meg, ugyanis több ízben említve is mindig csak annyit ír róluk, hogy „kérem... az én kegyelmes uramat és asszonyomat...” Később, egyetlen alkalommal azt írja, hogy „kegyelmes asszonyom Listius Fruzina”.³ Esetleg ő lehetett az egyik, akire gondolt, valamint szóba kerülhet „uramként” a férje. De még az sincs kizárva, hogy Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek az, aki ekkor még nyitrai püspök volt. Végakarataának a végrehajtóként két személyt jelöl meg többször is, ezek: Ivanóczi Márton és egy Flekk családnevű német személy, akinek a keresztnévét nem tudjuk meg. A rájuk hárult és kért feladatokból azonban kiderül, hogy nagyon megbízott bennük, és baráti, bizalmas viszony volt köztük.

A továbbiakban ismerjük meg családtagjait, akikről sajnos nagyon hiányosan emlékezik meg. Édesapja „néhai vitézlő” Teöreök Benedek volt. A jelzők arra utalnak, hogy már meghalt, s életében katonaember lehetett. Anyja nevét nem említi, csupán annyit, hogy az anyai örökségből ő nem részesült. Ennek okát nem indokolja. Három bátyja és egy nővére volt, tehát Balázs volt a családban a legfiatalabb testvér. György és István már elhunyt, gyermekeikről mint árvákról emlékezik meg névtelenül. Nővérét és annak gyermekeit sem nevezi meg, csak a férje nevét írja le: Klivinyi Pál, s gyermekeikről szintén úgy nyilatkozik, hogy „nénémtől való árvák”. Egyetlen bátyja él, András, neki is vannak gyermekei. Érthetően ő örököl legtöbbet, rá bízta a családdal kapcsolatos okiratokat, leveleket, okmányokat megőrzésre. Nagyon szerethette ezt a testvérét, ugyanis így ír róla: „...ő nálánál közel nem lévén hozzám...” senki sem.

Török Balázsnak a galgóci várban volt az a háza, amelyben élt. A leírása alapján ez körülbelül öt-hat szobából, úgynevezett „bót”-ból állt a mellékhelyiségeken kívül. Ezenkívül a városban is volt egy, korábban Andrással közös, nagy háza. Úgy írja, hogy a „piarczon való házbeli pincémben” van 107 akó bor, amelyet felharmadolva hagy a már említett három prédikátorra. A maradék hét akó árából pedig kéri, hogy vegyenek egy lovat Jancsikának, aki vagy fiatal szolgálója, esetleg általa nevelt gyermek volt. Ingatlanokat (ház, szőlők) említi Galgócon kívül még Néveren, Izbégen (Üzbég~Izbék) és Pannon.⁴

Ingóságait, a kor szokása szerint, nagy ládákban tartotta. Gondosan elkülönítve és csoportosítva őket, s a kisebb ládákon kívül mindegyik más-más helyiségben volt elhelyezve, innen tudjuk a ház szobáinak a számát.

Az *első ládában* főleg ruhaféléket tartott. Ezek közül csak néhányat emelünk ki, s ha a darabszámot nem közöljük, akkor is általában ezek többes számban értendők. Ezek: négy mente, öt dolmány, két zubbony, három nadrág, köpönyeg, szőnyegek, selyempaplan, asztalra való kárpitszőnyeg, azaz abrosz.

3 Nagy Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. VII. Pest, 1860, 144–147. p. A családleírásban Fruzsina neve nem szerepel.

4 Szlovák nevük: Hlohovec, Neverice, Zbehy és Paňa. A szlovák névalakokat egyszer sem használja az okiratban.

A másodikban lévő „aprólékok” főként a lovakkal, lovaglással kapcsolatosak, valamint fegyverek. De van köztük néhány nem oda illő tárgy is, például a két szarvas módjára készített fogas, alabástrom kőgolyóbis, amelyen a nedves ruhát szárították, ruhát tisztító söprűk, ecsetek (kefék), kesztyűk. A lószerszámokból néhány: fékagy, kengyel-szűj, farmatring,⁵ kötőfék, bőr török zabla, nyeregvas, lengyel csontos korbács, egy „regement” hajtópálca, három lóding (puskapor vagy töltény tartására való tarsoly). A fegyverekből is említünk párat: jancsár (janicsár, azaz török) szekerce, páncélok, páncélingek, német puska, csontos puska, „postakürt módra csinált fekete szaru puskapalack”, három bicsag (bicska), vas aranyozott buzogány, egy ajándékba kapott „kosperd avagy spáda”, azaz egyenes kard.

A harmadik láda számunkra a legérdekesebb. Ugyanis ebben csak könyvek vannak. Ebből tudjuk meg, hogy a magyar és a szlovák nyelven kívül olvasott és beszélt latinul és németül is. Ez utóbbi arra utal, hogy fiatalkorában német egyetemeken tanult.

Könyvtárát önmaga három részre osztja. Az első csoportban azt a 85 könyvet sorolja föl cím szerint, amelyeket bátyjára, s annak gyermekeire hagyott. Ezek közül 74 a latin, 9 a magyar és kettő a német nyelvű. Először néhány szerzőt emelünk ki a sorból, hogy kiknek a műveit olvasta: Bonfini, Cicero, Vergilius, Seneca, Ovidius, Aesopus, Melanchton, Luther stb. Ha a témákat nézzük: versek, beszédek, a hitélettel kapcsolatos könyvek, földrajzzal és aritmetikával (számтан) foglalkozók, naptárak, egy latin Újtestamentum, valamint több, más tudományokkal foglalkozó könyv.

A magyar nyelven nyomtatott könyvek közül hármat feltétlenül cím szerint érdemes megemlíteni:

Hasznos és szükséges könyv, melyben betegségeken ellen orvosságok vannak, Beteg lelkeknek való füves kertecske⁶ és

Az Calendariom megújításának és megjobbításának okai és hasznai.⁷

A második csoportot a saját kézzel írt könyvei alkotják, természetesen címek nélkül. Ezekre a következő megjegyzést teszi: „kiket én magam írtam régenten idegen helyeken és idegen académiákban.” Ebből a mondatából következtethetünk arra, hogy külföldön járt különböző egyetemekre, mégpedig hosszabb ideig, ha 47 könyvet

5 A nyereg előrecsúszását gátló szűj.

6 A könyvet Balassi Bálint Michael Block (másutt: Bock) könyvéből fordította németről magyar nyelvre 16–18 éves korában. 1572-ben Krakkóban adták ki először. A nyomdai költségeket a költő apja vállalta. Véletlen érdekesség, hogy az interneten a címszót megkeresve találunk egy olyan linket, amelyen a könyv egy példányának fényképe megtalálható. A fedőlap belső oldalán olvasható egy kéz írásával az évszám: 1584; a város: Galgóc; és a tulajdonosa/berírója neve: Mantskovith Bálint. Csupán az évszámok eltérése bizonytalanít el minket, hogy vajon nem ugyanazon példányról van-e szó.

7 A Gergely-féle naptár (1582) bevezetése az egyes országokban, így hazánkban is sok nehézségbe ütközött. Erről részletesen közöltem egy tanulmányt a *Honismeret* 2013. év 5. számában a 43–45. oldalakon.

írt saját maga, vagy amiket a tanulmányai alatt jegyzetelt, esetleg még másolt is tankönyveket.

Végül nyolc könyvről írja, hogy „hagyom az tót szentegyházbeli bibliotékához”. Ezek közt is van egy német, a többi latin nyelvű. Közülük egyet érdemes teljes címmel is kiemelni, ez: *Herbarium Hungaricum*.

A következő láda tartalmának leírása előtt röviden megszakítja a leltár gondolatmenetét. Arról ír, hogy 200 tallért tett félre egy koporsóra és egy epitáfiumra (sírfelirat), s kéri Flekk barátját, hogy azt Bécsben csináltassa meg. Sajnos itt nem említi azt, hogy holttestét hol temessék majd el.

A *negyedik*ládában kisebb és egyéb tárgyak, valamint ruhák és ruhaanyagok találhatóak (egy vég patyolat, bársony, selyem, tafota, paszomány, zsinórok, rojt; hét ing, vánkoshaj, török cifrás paplan). Az egyebek: övek, bicskák, kések, fésűtokok, fejnek való ecset (hajkefe), gombok, egy üres, nagy, jegyzeteléshez alkalmas könyv veres posztótokban. A felsorolás végére hagyunk három érdekes darabot: az egyik egy iránytű, a másik egy serkentő (ébresztő) óra, a harmadik pedig egy pohárnak való szerecsendió. Ez utóbbit a 16–17. században a nemesi családoknál szinte mindenhol olvashatjuk a leltáraikban, úgy tűnik, hogy ez abban a korban szinte státuszszimbólum volt. (Eredetéről és használatáról azóta is folynak a szakértők közötti viták. Erre itt nem térünk ki, azonban a lábjegyzetben⁸ megadott irodalomban az érdeklődők részletesebben tájékozódhatnak erről az érdekes tárgyról, a szerecsendióból készített pohárról. Ezt ezüsttel vagy arannyal díszítették, néhánynak még fedele is volt. Azonban feltűnő, hogy minden családnál csupán egy darabot említenek belőle.) Ugyanebben a szobában található a négy evangélistának a festett képe, amelyeket a magyar szentegyháznak ékeségére ajánlott föl.

Végül az ötödik szobában volt az *ötödik láda*, amelyben lábbeliket és fegyvereket tárolt. Ezek: csizmák (veres karmazsin, sárga), két pár török sólya (szandál), tizenegy papucs, jancsár kapca; puskák, amelyeket a galgóci lakatgyártók csináltak, egyéb puskák, pallos, páncél, két sisak, szerszámj, kézi. Ez utóbbiakat feltehetően az ősei hagyományozták rá. Ebben a „bódban” még található volt több kisebb vagy más céllal tárolt láda is. Egy jávorfából készült láda, amelyben a családi iratok vannak; egy fehérben a levelek – ezeket András testvérének kell majd átadni. Végül az utazásaihoz elengedhetetlen málhás láda zárja a sort. Csupán egy ládat hiányolunk a házából, azt, amelyben a pénzét tartotta, de úgy látszik, ez utóbbiból nem sok lehetett neki, hisz alig tesz erről említést.

Mindezek után azt írja le, hogy kik tartoznak neki, mennyi pénzzel, s ezeket az összegeket kiknek hagyja. Így például 50-50 forintot a három prédikátornak, a három „oskolamesternek”, a „spítál” (ispotály, kórház) épületére, valamint a Galgócon élő diákoknak. Ő maga nagyon keveseknek adós, így egy kalmárnak a vászon árával,

8 Lapok Pápa Történetéből. 1998. 4. sz. 78. p.

Bornemissza Gyurkónak, aki tíz forintot küldött neki, mikor betegen a „hévízen” volt. Ezzel kapcsolatosan érdemes egy mondatát szóról szóra idézni: „...a Pöstint lakozó Barbil Kristófnak is tízet, jóllehet az ő orvosságok énnekem keveset használt, mindazonáltal az munkájok ne essék nekik hégában, megadják nekik.” Mint kiderül, a város nótáriusa az ő városi házában lakik évi tíz forint „házbírért”, neki elengedi az utolsó évi összeget. Ezen gondolatok közt jut eszébe még egy-egy tárgy: az „öreg verő órát a tót praedicatornak” hagyja, a cifra, gipszből készült formákat pedig egy Mathias nevű meszternek, aki talán maga a képművész volt. Utóiratként rögzíti azokat a mondatokat, amelyek egy Kristóf nevű deákról szólnak (egy másik helyütt említ egy Pápay Kristóf deákat, talán egy és ugyanazon személyről van szó). Bár urának hív szolgája volt, azonban „az igazmondásaiért mindenki által megutáltatott”, s most már nincs se fizetése, se ruhája. Olyan nyomorult állapotban él, hogy már a házból sem tud kimenni. Kéri, hogy lásák el megfelelő ruházattal.

Miután minden vagyonát leírta, szétosztotta, a következő mondattal magyarázza meg a végakarátban ezen cselekedetét: „szabad voltam az magam keresményemvel, melyet nagy fáradságomval idegen országokban szerzettem vala.”

A végrendeletben nagyon sok nevet olvashatunk, hisz a családtagjain kívül szinte minden ismerősének, szolgájának hagyott valamit. Az általa említett nevek legtöbbször magyar eredetű, ami azt bizonyítja, hogy a várban és a városban lévő házában magyar emberek vették körül, ők segítettek neki. Ilyen családnevek: Bornemissza (Gyurkó, Ferenc és Miklós), Váczi, Zerdahelli⁹, Szent-Iváni, Ocskay, Körmöndi, Ezzéki, Szántó, Farkas, Zempci~Szempci stb. S hogy a nők közül is említsünk párat, mivel az ő nevüket nem nagyon szokták a hasonló okiratok megőrizni: Maczkó Ferencné Bori Angyelina, Bán Anna Horvát Jánosné, Contráné, Eötvös Györgyné. Német név három (Flekk, Fitterné és Paller), szláv szintén három olvasható a mondatai közt (Matula, Surda és Beczkowski).

Amint már fentebb is jeleztük, Török Balázs végrendelete rövid, szűkszavú, számmunkra kevés konkrét adatot tartalmaz. Sok minden hiányzik, amiről még szeretnénk tudni, érdekelné bennünket, de ezekre nem kapunk feleletet, csak feltételeznünk lehet a választ. Bizonyára sohasem nősült meg, nem voltak gyermekei. Hosszú éveket tölthetett külföldön, részben tanulással, részben valamilyen feladat, munka ellátásával, amelyből javait összeszedte. De nem említi sem az egyetemeket, sem a városok nevét egyszer sem. Nem tudjuk, hogy mikor, hol született, hány évesen írta meg a végakarátát, s hová temették el. A családtagjainak a nevével is nagyon fukarul bánik, egyetlen testvérének a gyermekeit sem nevezi meg. Ennek ellenére, amint itt olvasható, nagyon sok érdemi adatot, családi kapcsolatot sikerült kideríteni e pár oldalas nyelvi emlékből.

A legtöbbet mégis magáról a végrendeletkezőről tudtunk meg: több nyelven beszélő, egyetemeket járt, tanult ember volt. Igényes, és a maga korában jelentékeny könyvtár-

9 Szerdahelyi Mihály, akit többször is említ, ekkor Nyitra vármegye viceispánja volt.

ral rendelkezett. Ingóságai között fölösleges, hiábavaló tárgyakat nem olvashatunk, minden praktikus holmit logikusan összegyűjtve tárolt, azaz rendszerető ember lehetett. Körültekintően gondolt mindenkire, aki életében segítette, támogatta, még a keszkenőit varró „Barbél Balásnéra” is.

Ezen írás szerzője nagyon örülne, ha egy történész vagy genealógus, aki e családot kutatja, az itt leírtakat tovább tudná bővíteni, s újabb ismeretekkel kiegészíteni.